

LIBRIS

We know
books

Colecția Istoria mentalităților

Lector: Nicoleta Arsenie
Tehnoredactor: Carmen Dumitrescu
Coperta: Florin Afloarei

Editura IDEEA EUROPEANĂ
O.P. 22, C.P. 113, București, 014780
Tel./Fax.: 021-2125692; Tel.: 021-3106618
Comenzi carte prin poștă:
Tel.: 021-2125692
E-mail: office@ideeaeuropeana.ro
www.ideeaeuropeana.ro

© Editura Ideea Europeană

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SIMITOPOL, ANCA

Timpul care se varsă în veșnicie : scurtă biografie a satului
Sfântu Gheorghe / Anca Simitopol. - București : Ideea Europeană,
2022

ISBN 978-606-594-946-1

908

Anca Simitopol

Timpul care se varsă în veșnicie

Scurtă biografie a satului
Sfântu Gheorghe

București, 2022

Cuprins

Mulțumiri	5
Un loc pe lume	14
Sfântu Gheorghe	20
Sfârșitul veacului al XIX-lea	32
Scurt excurs prin Chilia Veche	48
Înapoi la Sfântu Gheorghe	54
Sulina și Tulcea	58
Viața în Sfântu Gheorghe	67
Alger	79
Alger – Sfântu Gheorghe	88
Sub regimul comunist	104
Războiul din Algeria	127
Electrificarea, pescuitul industrial și scolarizarea în Sfântu Gheorghe	132
Moartea	149
Sfântu Gheorghe după 1989	156
Epilog	168

Un loc pe lume

Tata a lăsat în urmă un loc pe lume, care se află în Sfântu Gheorghe, la gura de vărsare a Dunării, între canalele întortocheate ale Deltei. A lăsat în urmă locuri, care, deși aceleași astăzi, sunt foarte schimbate, și oameni, dintre care mulți au murit cu mult înainte de-a mă naște eu, însă poveștile lui despre toate acestea le-au dat o a doua viață și pe mine m-au făcut să recunosc ceea ce nu am cunoscut.

Există o lume obiectivă, naturală – copaci, flori, animale, păsări, oameni –, o lume artificială, pe care o construiesc oamenii în cadrul și în limitele materiale ale celei dintâi – cu uneltele lor, de la cele mai primitive până la cele mai sofisticate, prin care controlează natura, pe de o parte, și se împlinesc sau nu ca oameni, pe de altă parte –, și există percepția asupra lumii, sau lumea plăsmuită de mintea oamenilor, baza conceptuală, subiectivă, pe care se ridică parțial lumea artificială. Percepția asupra lumii nu este, de fapt, una singură; există nenumărate percepții, sau lumi, care deseori sunt incoerente și intră în conflict chiar în inima aceluiași om, asemenea miilor de cioburi ale oglinzii fermecate din *Crăiasa Zăpezilor*, care au pătruns în ochii și în inimile oamenilor, făcându-i să vadă înfățișări și sensuri

ale realității, pe care aceasta nu le avea în sine, și să se întoarcă unii împotriva altora. Fiecare își dorește să însemne ceva în lumea asta și, de multe ori, crede că înseamnă ceva în măsura în care reușește să proiecteze o imagine pozitivă a sa în ochii altora. O imagine care prinde viață proprie, independentă de viața omului din care s-a născut. O imagine care devine o lume de imagini, chiar mai reală decât lumea obiectivă, astfel încât, în timp ce o locuiesc pe aceasta, oamenii sunt locuiți de lumea plăsmuită de mintea lor care îi face s-o distrugă pe cea dintâi, deseori cu o jovialitate prostească.

Oamenii locuiesc și construiesc o lume mai mult sau mai puțin comună. Cu cât o lume este mai puțin comună – ceea ce înseamnă că percepțiile asupra ei nu sunt doar multe și felurite, ci sunt și esențial individualiste și conflictuale, neîmpărtășind un teren solid pe care să poată dialoga –, cu atât relațiile dintre oameni capătă o textură subțiată, zdrențuită și lucrurile care le mijlocesc nu au trăinicie, devin ușor înlocuibile, ceea ce face ca și oamenii să devină ușor înlocuibili. Cu cât o lume este mai comună – percepțiile asupra ei cunoscând și recunoscând toate, mai mult sau mai puțin, o anumită ordine a obligațiilor, a nevoilor și a dorințelor omenești, un anumit telos al lucrurilor –, cu atât relațiile dintre oameni sunt mai dense și lucrurile care le mijlocesc sunt o prelungire a oamenilor care le făuresc și le folosesc, făcând în așa fel încât realitatea individuală și realitatea colectivă să rămână în esență la fel, fără însă a fi statice, să fie mereu recognoscibile, din orice unghi ar fi privite. Așadar, pe urmele Hannei Arendt, cred și eu că această lume artificială este locuită deopotrivă de lucruri create și prelucrate de mâinile și mințile oamenilor, cum ar fi o masă, un scaun, o clădire, o pictură etc., care îi leagă și, în același timp, îi separă pe

oameni. Unele dintre acestea asigură nevoi materiale, altele spirituale, iar altele nevoi de ambele tipuri. Altfel spus, unele dintre aceste lucruri asigură strict supraviețuirea oamenilor, dar multe dintre ele sunt create nu doar în scop funcțional, ci și pentru a rămâne ca o urmă a unei anumite persoane în lume, constituie un fel de garanție că acel om va dăinui în lume și după moartea sa. Căci una dintre dorințele profunde ale oricărei ființe umane e de-a nu rămâne o simplă prezență organică ce se contopește cu natura, ci o prezență transformatoare, a cărei urmă nu se pierde.

O masă, de pildă, care nu e realizată printr-un proces automatizat, la scară industrială, ci e făcută de mâna unui tâmplar poartă amprenta lui și a uneltelor lui, reprezintă realitatea faptului că tâmplarul ia materia brută din lume și o transformă în procesul creației, al dezvoltării întregului potențial al frumuseții prezent în lume. Într-o lume comună, tâmplarul nu își împlinește pur și simplu vocația, pasiunea, ci reproduce lumea comună a oamenilor, acele lucruri în jurul cărora se desfășoară viața cotidiană a comunității și care conferă familiaritate lumii în care oamenii intră ca străini. În plus, relația directă cu produsul finit permite dezvoltarea unei viziuni comprehensive asupra lumii și scutește de sentimentul alienării.

Pe lângă utilitatea lor, în măsura în care au o utilitate practică, lucrurile pe care oamenii le creează sau la crearea cărora participă le asigură nevoia de recunoaștere, dincolo de recunoașterea care îi revine în mod firesc oricărui om în virtutea faptului că este ființă umană, atestă faptul că ei sunt niște oameni de care alți oameni au nevoie. Lucrurile astfel create participă la formarea sentimentului apartenenței, al înrădăcinării, al unui loc anume care este al tău și care e recunoscut de ceilalți ca

atare. Se îndeplinește, astfel, totodată nevoia stabilității, oamenii având siguranța faptului că relațiile dintre ei, precum și lucrurile care le mijlocesc și în jurul cărora ei își desfășoară existența sunt trainice, așa încât realitatea de mâine va fi aceeași ca cea de azi.

Oamenii au tendința firească de-a construi instituții durabile și de-a le întemeia pe un teren solid, care le asigură stabilitatea. Acest teren solid îl constituie tocmai lumea artificială ce oferă un orizont de sens comun sedimentat de-a lungul multor generații, care salvează viața umană individuală de la nonsens. Astfel dobândește omul un loc pe lume, care nu este o proprietate oarecare, ci un orizont și un spațiu în care se sedimentează sensul vieții ce conferă stabilitate existenței umane.

La fel cum există un dublu al omului, așa cum l-au înfățișat autori de la Hoffmann până la Dostoievski, care tinde să zădărnicească orice temelie pozitivă, rațională, pe care se străduiește conștient omul s-o pună, tot astfel există în istorie o forță nevăzută care mătură implacabil toate instituțiile durabile construite de oameni. Și singura apărare în fața ei este sensul unei lumi comune, familiare și sedimentate, clădite de relațiile dintre oameni. Sedimentarea sensului salvează de la superfluitate, căci a fi de prisos, cum o spune Hannah Arendt, înseamnă să nu locuiești o lume la construirea căreia ai participat tu însuși.

Sedimentarea sensului presupune, în mod evident, și o relație cu trecutul sau, mai degrabă, cu trecuturile de care aparții și conștiința faptului că aceste trecuturi au ceva ce merită păstrat și transmis în viitor. Viitorul nu există, el este creat, la fel ca lucrurile care mijlocesc relațiile dintre oameni. E creat de trecut și de prezent. La fel ca în Împărăția Cerurilor, în viitor nimeni nu se duce singur, cu mâinile goale, ci cu trecuturile de care

aparține și cu percepțiile proprii despre acestea. În măsura în care consideri că trecăturile tale nu au nimic demn de-a fi transmis în viitor, mai are vreun sens oare să vrei să participi la crearea aceluvi viitor, pornind de la premisa stranie că ești altfel, mai bun decât propriii înaintași vrednici de dispreț?

Trecutul se agață de fiecare dintre noi, vrând-nevrând. În *Frații Karamazov*, Grușenka spune o poveste populară despre o femeie „amarnică la suflet” care, după ce a murit, a ajuns direct în „iazul de foc”, de unde îngerul păzitor își frământa mintea cum s-o scoată. Amintindu-și de singura ei faptă bună din timpul vieții – aceea că a dat un fir de ceapă unei femei amărâte – i-a spus-o lui Dumnezeu, care a îngăduit ca îngerul să-i întindă femeii firul de ceapă și dacă acesta o ținea și o trăgea afară, raiul era al ei. Femeia s-a agățat de firul de ceapă și acesta o ținea, dar de ea au început să se agațe ceilalți osândiți, ca să iasă și ei afară, și firul de ceapă tot ținea. S-a rupt însă de îndată ce femeia „a început să dea din picioare și să urle: «Pe mine vrea să mă scoată, nu pe voi, ceapa-i a mea, nu a voastră!»” „Viitorul e al nostru, nu al lor” – al celor din trecut – e fraza care rupe firul de ceapă și aruncă viitorul în Gheena nimicului. Trecutul oferă deseori justificare pentru alegerile morale din prezent și din viitor. Împins cu picioarele, trecutul se răzbuună câteodată și se manifestă în prezent și în viitor sub forma unor farse, uneori grotești. Trecutul e un tablou cu nenumărate fațete, exact așa cum e realitatea, cum e viața, pentru că și trecutul a fost cândva viață. De multe ori însă, el e perceput ca fiind Unul, identic cu sine însuși, ori glorios, ori de nimic – așa cum viața nu e niciodată.

Atunci când spune „Ceci n'est pas une pomme”, René Magritte vrea să spună că ceea ce avem în fața

ochilor nu ține de domeniul realului, al vieții. Când vezi un măr, îți vine să muști din el. Culoarea, mirosul, atingerea cojii netede și cerate te îmbie. Or, din mărul reprezentat într-o pictură nu-ți vine să muști, fiindcă pur și simplu nu e un măr. E altceva, ceva ce reprezintă mărul din realitate, dar în esență nu are nicio legătură cu el. Dacă simți vreun miros, acela e mirosul vopselurilor sau al tușului de tipar. Așa e trecutul Unul, e o reprezentare a ceea ce a fost cândva viața, dar nu are în esență nicio legătură cu viața. Poți să-l admiri sau să-l disprețuiești, însă oricum ar fi, e o imagine rigidizată expusă într-un muzeu prost alcătuit. Nu ți-e poftă să iei cu tine părți din el, părți cu multiple înfățișări, și să le duci cu tine în viitor unde să fie rețraite din alte perspective. Trecutul real e o lume care cuprinde în pântec nenumărate lumi, cu perspective comune și, în același timp, diferite, precum o Matrioșkă viu colorată, în care se află altele mai mici, pe care le tot deschizi până ajungi la o Matrioșkă-miez, mică de tot, care nu se mai deschide. Trecutul Unul, monolitic, nu a existat niciodată; el are doar miros de cerneală.

Relația vie, dinamică, cu trecutul – curiozitatea, atenția, sinceritatea față de multiplele lui înfățișări și aspecte – are capacitatea de-a dezvolta cel puțin o calitate personală și civică, și anume aceea de-a asculta. O viață personală și civică decentă, care să urmărească binele, dreptatea, adevărul pentru sine și pentru lumea din jur, e imposibilă fără actul ascultării.

*

Sfântu Gheorghe

Venind dinspre București spre Tulcea, după ce treci prin Câmpia Bărăganului, te întâmpină un peisaj neașteptat: monotonia drumului ce duce către mare și către capătul Dunării e întreruptă de apariția bruscă a unor dealuri golașe, pietroase, cu vegetație specifică, bătute de vânt, pe care se înalță trudind de zor eolienele, amintind de versurile cântecului popular, „Dobroge, țară săracă, / Bate vânt și crește piatră”. De fapt, când au primit Dobrogea în urma Războiului de Independență din 1877-1878, românii au cam strâmbat din nas. Dobrogea era un cadou pe care nu l-au cerut, primit în schimbul Bugeacului, pe care și-l doreau. Ținutul exotic, cu un mozaic etnic, alcătuit mai cu seamă din turci, tătari, greci și populații slave, „cu un climat aspru și puține așezări”, despre care „nu se cunoștea mai nimic nici la București, nici la Iași”, părea lipsit „de orice importanță economică sau politică”. „În acest context, personalitatea lui Mihail Kogălniceanu va fi hotărâtoare în acceptarea de către români a acestui musafir nepoftit, mult prea oriental și rudimentar”². Românii s-au îndrăgostit

² Ștefan Constantinescu, *Povestiri cartografice la Dunărea de Jos*, lucrare nepublicată, p. 140.

în timp, dar pentru totdeauna, de Dobrogea, descoperind-o ca pe un ceai tare, cu un gust întâi neplăcut de amar și apoi tot mai aromat.

De la Tulcea sau de un pic mai departe, îți poți continua drumul către gurile de vărsare ale Dunării, mai exact către Sfântu Gheorghe, Sulina și Chilia Veche, doar pe apă. Călătoria cu vaporul către Sfântu Gheorghe, care durează vreo patru ore, e o plăcere dacă ești înzestrat cu răbdarea de-a urmări cursul monoton și molcom al Dunării, în care se mai ivește din când în când câte-o egretă stând nemișcată într-un picior pe-o buturugă ieșită din apă și dacă ai prins gustul – sărat, ca apa mării – al nostalgiei pe care-o dau faptul de-a te afla între ape și cer și stepa cu întinderea ei aridă de vegetație ierboasă și spinoasă. Primul care vestește apropierea vaporului de sat e Farul nou, apoi vezi la orizont linia fină ce desparte sau unește Dunărea de mare, apoi turla bisericii, acoperișurile din stuf și, în sfârșit, în timp ce nava acostează, vezi caii înhămați la căruțe care așteaptă resemnați să transporte bagajele călătorilor. Parcă te întorci puțin în timp și această întoarcere nu are nimic artificial.

Când citeam pe nerăsuflăte *Donul liniștit*, acțiunea se desfășura, în fața ochilor minții mele, la Sfântu Gheorghe, micul sat din Deltă. Nu am văzut niciodată stepa rusească sau ucraineană, dar mereu mi-am imaginat că Sfântu Gheorghe este o stepă rusească sau ucraineană în miniatură – întreaga Dobroge e o stepă, însă eu vizualizam desfășurarea peisajelor și a evenimentelor pe care Șolohov le descrie amănunțit, ca un om care știe despre ce vorbește, în locul de stepă pe care îl cunoșteam cel mai bine. Când Șolohov descria mirosurile, atingerea vântului, a ierbii aspre, lumina, când arzătoare, când roșiatică, pe scurt „stepa și zarea jucăușă, ca

apele în clocot”, toate îmi reveneau în minte de la Sfântu Gheorghe.

Istoric vorbind, localitatea e un mozaic etnic. Atestată documentar de prin secolul al XIV-lea, în contextul comerțului practicat la gurile Dunării de genovezi, așezarea, asemenea celorlalte din Deltă, a fost colonizată cu populații slave în mai multe valuri, începând cam de pe la 1700 până în secolul al XIX-lea, în contextul războaielor ruso-turce, al represaliilor armatei ruse ce au urmat răscoalelor cazacilor ucraineni și al persecuțiilor religioase ale țarilor ruși împotriva rascolnicilor. Astfel, aici s-au așezat ucraineni – în general țărani agricultori –, cazaci de pe Nipru și ruși credincioși de rit vechi, cunoscuți ca lipoveni. Ulterior, conflictele dintre ucraineni și lipoveni i-au făcut pe aceștia din urmă să plece și să se așeze în alte sate din Dobrogea: Jurilovca, Sarichioi, Periprava, Chilia Veche, Slava Cercheză, Slava Rusă, Mila 23 etc. – în treacăt fie spus, celor două populații nu le place deloc să fie confundate. De pe urma stăpânirii otomane, au rămas aici și niște familii turcești, însă în timp originea lor turcă s-a pierdut, nemaigăsindu-se nici în cimitirul satului. Iar după Primul Război Mondial, au rămas în sat și câțiva soldați ruși, care fuseseră cantonați pe acest teritoriu.

O populație fără îndoială interesantă au fost cazacii zaporojeni, care locuiseră în regiunea Zaporojia, situată în zona cursului inferior al Niprului, o forță militară călăuzită de o serie de cutume și tradiții cunoscute drept „Codul căzăcesc” și preocupată constant de propria independență și, deci, când în alianțe, când în conflicte cu imperiile rus și otoman. În 1935, Alexandru Arbore, istoric și etnograf, a scris despre ceea ce s-a numit „Sicia transdunăreană”, un centru militaro-administrativ al cazacilor din Delta Dunării, așa cum a descris-o un

istoric ucrainean pe nume Teodor Condratovici³. Acest Condratovici a venit în Dobrogea la sfârșit de secol XIX ca să studieze populațiile de cazaci stabilite aici, dar a găsit foarte puține documente istorice, astfel că relatarea lui s-a bazat pe tradiția orală păstrată și transmisă de bătrâni. Una dintre principalele lui surse a fost un oarecare Colomieț, recrutat în armata rusă în 1794, de unde a dezertat și la începutul anilor 1800 a ajuns în această Sicie transdunăreană, înființată, potrivit cercetărilor lui Condratovici, la sfârșit de secol XVIII în Dunavățul de Sus. Această Sicie a luat ființă după desființarea Siciei de pe Nipru în 1775, când Ecaterina cea Mare a hotărât să-i trimită pe zaporojeni să păzească granițele imperiului în regiunea Kuban, răpindu-le astfel libertățile câștigate. Atunci, în jur de 5.000 de zaporojeni au cerut și au obținut permisiunea Porții de-a se așeza la granițele Imperiului Otoman, în Delta Dunării⁴. În 1881, când l-a întâlnit Condratovici, moș Colomieț era ultimul reprezentant al Siciei din Delta românească. Punând cap la cap povestirile lui și cele ale bătrânilor ucraineni din Deltă, Condratovici a pus pe hârtie următoarele relatări, rezumate de Arbore. Cazacii zaporojeni se ocupau în mod tradițional cu războaiele, atunci când acestea se iveau – de obicei în contextul conflictelor dintre ruși și turci –, de unde își luau și prăzile de război. Dar cum această sursă de venit era ocazională, ei se îndeletniceau constant cu pescuitul și vânatul, împărțindu-și limanurile de la Nipru și fiind principalii negustori de pește și de blănuri

³ Alexandru Arbore, „Sicia transdunăreană după Th. Condratovici”, în *Analele Dobrogei. Revista Societății Culturale Dobrogene*, anul XVI, 1935, pp. 33-73.

⁴ Ananie Ivanov, „Coloniile rusești în Dobrogea. Studiu istorico-etnografic”, în *Misterele Dunării. Revistă de cultură istorică dobrogeană*, vol. II, nr. 7, decembrie 2018, p. 23.